

В.І. КУЦЕНКО

Державна установа «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку Національної академії наук України»
бульв. Тараса Шевченка, 60, Київ, 01032, Україна

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРІЗЬ ПРИЗМУ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ

Розкрито сутність сталого розвитку, його складові. Особливу увагу зосереджено на необхідності подолання негативних соціально-економічних показників. При цьому головну увагу приділено соціальній складовій сталого розвитку, обґрунтовано шляхи вдосконалення соціогуманітарної сфери.

Ключові слова: економіка знань, франчайзинг, технопарки, професійно-технічна освіта.

Нові стратегії розвитку мають базуватись на задоволенні скоріш базових людських потреб, аніж на ринковому попиті.

МАХБУБ УЛЬ ХАК,
лауреат Нобелівської премії

Як зазначено в доповіді генерального директора Міжнародної організації праці (МОП) на конференції, що відбулася у 2010 р., через фінансову й економічну кризи обсяг світового виробництва у 2009 р. скоротився на 2,2%, а рівень безробіття зріс на 0,9%. Така сама тенденція спостерігалась і в наступному році. Не обійшли ці негативні процеси й Україну, яка нещодавно відзначила 20-річчя незалежності. За останні двадцять років населення України зменшилось на 6,27 млн осіб, а валовий внутрішній продукт (ВВП) нині становить лише 70% рівня 1990 р. Якщо Україна у 1980 р. видобувала 27,5% союзного видобутку вугілля, 51,3% — залізної руди, виробляла 36,3% сталі, 52,4% — цукру, 92,1% — доменного і сталеплавильного обладнання, 95,1% — магістральних тепловозів, то нині вона за виробництвом ВВП на душу населення, за

життєвим рівнем населення перебуває на одному з останніх місць не лише в Європі, а й у світі. Так, згідно з даними Всесвітнього економічного форуму, у 2010 р. серед 139 країн Україна посіла: за конкурентоспроможністю — 89 місце, за рівнем інноваційного розвитку — 62, за ефективністю ринку — 49, за рівнем розвитку вищої освіти та професійної підготовки — 46, за якістю життя — 73, за індексом розвитку людського потенціалу — 69 місце. На жаль, ці показники мають тенденцію до погіршення.

Незважаючи на істотне скорочення виробництва (відповідно, зменшення викидів в атмосферу середовища), Україна і за станом навколишнього середовища є однією з найпроблемніших країн світу. Щороку в атмосферне повітря викидається понад 10 т небезпечних для людини речовин на кожний квадратний кілометр території нашої країни. Із 163 країн Україна посідає 87 позицію в рейтингу екологічних досягнень [12].

Тому вкрай важливий пошук шляхів формування парадигми сталого розвитку¹, тобто такого, що забезпечує посилення та зміцнення взаємопов'язаних аспектів норм і сприятливого для людини економічного зростання, соціального розвитку й охорони навколишнього середовища на національному, регіональному і глобальному рівнях. Модель сталого розвитку передбачає задоволення життєвих потреб не лише нинішнього, а й майбутніх поколінь. А це означає, що сталий розвиток потребує узгодження економічного, екологічного й соціального розвитку, поєднання розумного ставлення до природи, суспільства та людини з необхідністю його найшвидшої практичної реалізації. Критеріями сталого розвитку можуть бути:

- забезпечення мінімальних витрат під час досягнення результатів діяльності;
- здатність зберігати на достатньому рівні основні показники ефективності в разі зміни завдань;
- досягнення цілей окремих галузей, економіки загалом при зміні параметрів діяльності (результативності);
- забезпечення оптимального впливу управління на кінцеві результати діяльності тощо.

У забезпеченні сталого розвитку важливу роль відводять соціогуманітарній сфері,

¹ Парадигма сталого розвитку як ідеологія розвитку людської цивілізації започаткована у 1987 р., коли Міжнародна комісія з навколишнього середовища та розвитку опублікувала доповідь Г.Х. Брундланд «Наше спільне майбутнє». Модель сталого розвитку передбачає задоволення життєвих потреб нинішнього покоління людей без позбавлення такої можливості майбутніх поколінь, зокрема щодо забезпечення розв'язання соціальних, економічних, екологічних проблем. Воно має здійснюватись в органічному взаємозв'язку та збалансованості. Подальшого розвитку зазначена ідея набула на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.). У документі «Порядок денний на XXI століття», прийнятому на конференції, міститься 27 принципів, близько 120 проблемних полів, понад 2500 широких рекомендацій щодо інтеграції соціальної, економічної та екологічної політики в єдину політику сталого розвитку. Перші результати виконання цих рекомендацій ООН підведені на Всесвітньому саміті глав держав у Йоганнесбурзі (2002 р.).

основними компонентами діяльності якої є: соціальні послуги, соціально-трудова відносина, в тому числі оплата праці, доходи населення, зайнятість, охорона та нормування праці, соціальне партнерство, захист непрацездатних і малозабезпечених осіб, соціальне обслуговування населення тощо.

Останнім часом високорозвинені країни виділяють значні кошти на розвиток цієї сфери й розв'язання соціальних проблем. Скажімо, Німеччина, Франція, Швеція, Японія основою державної політики вважають максимальну соціальну орієнтацію економічного розвитку. Тобто головною метою соціально-економічного розвитку в цих країнах є досягнення максимальної економічної ефективності виробництва і найвищої соціальної результативності господарської діяльності. До речі, у багатьох країнах Заходу вже з кінця 30-х років минулого століття приймали законодавчі акти, що визначали межу, нижче за яку падіння життєвого рівня населення вважалося недопустимим. У разі відсутності в людини заробітної плати чи її мізерного рівня країни з соціальною орієнтацією економіки беруть на себе зобов'язання щодо соціальних виплат, які виконують роль компенсаційного механізму. В бюджетах таких країн передбачено значні витрати на соціальні програми. Держава забезпечує стандарти добробуту, а стратегія сталого розвитку² спрямована на досягнення науково обґрунтованих параметрів якості життя людей незалежно від місця їх проживання; на забезпечення рівних можливостей в отриманні освіти; на розвиток соціально-культурних центрів, які мають багатофункціональний ха-

² Стратегія — це довготривалий підхід до створення та розвитку брендів, що дають змогу витіснити конкурентів з лідерських позицій. На жаль, стратегії не завжди реалізуються. Скажімо, у 1969 р. група німецьких дослідників розробила стратегію демографічного розвитку, відповідно до якої середня тривалість життя людини до початку XXI ст. мала зрости на 50 років. Цей прогноз, як бачимо, виявився нереальним, як, до речі, і прогноз наукової організації «Ренд корпорейшн», за яким уже до 2020 р. тривалість життя людини мала збільшитись на 50 років. Проте вже сьогодні зрозуміло, що це передбачення також не справдиться.

рактер тощо. Світова практика свідчить, що стратегія соціогуманітарного розвитку досягає бажаних результатів лише тоді, коли спирається на інноваційний розвиток, на економіку знань, в якій провідне місце відводиться високим технологіям, широкому застосуванню інноваційних продуктів і послуг.

Саме такий підхід до соціально-економічного розвитку дасть можливість забезпечити не лише економічне зростання в Україні, а й підвищення добробуту населення, який, на жаль, ще залишається досить низьким. Нині навіть мінімальний споживчий кошик у нас значно скромніший, ніж в інших країнах. В Україні він складається з 256 товарів і послуг, тоді як, приміром, у Росії — з 407, у Франції — з 507.

Тому стратегічною метою сталого розвитку в Україні є наближення добробуту населення до рівня розвитку європейських країн на основі інноваційно-структурного і технологічного оновлення та підвищення конкурентоздатності національної економіки при збереженні навколишнього середовища як для нинішніх, так і майбутніх поколінь.

Світова практика свідчить, що забезпечити сталий розвиток можна лише в умовах жорсткої структурно-функціональної системи, внутрішній зміст якої має імператив розвитку. Сталий розвиток включає два аспекти — стан і процес (динаміку), тобто розвитку³ притаманний статичний і динамічний характер. Динамічний розвиток відбувається завдяки постійним змінам, хоч може мати й разовий, радикальний характер (реінжиніринг). При цьому має бути забезпечено розвиток людини, економіки і природи. У цій тріаді людина виступає не лише як ціль розвитку, носій нових знань, генератор нових ідей, а й як важлива рушійна сила трансформації економіки, раціонального використання та збереження навколишнього природного середовища.

Сталого розвитку не можна досягти без покращення здоров'я населення. Основою

³ Розвиток — неперервний процес змін і переходу від стійкої (старої) структури до відносно нової, динамічної.

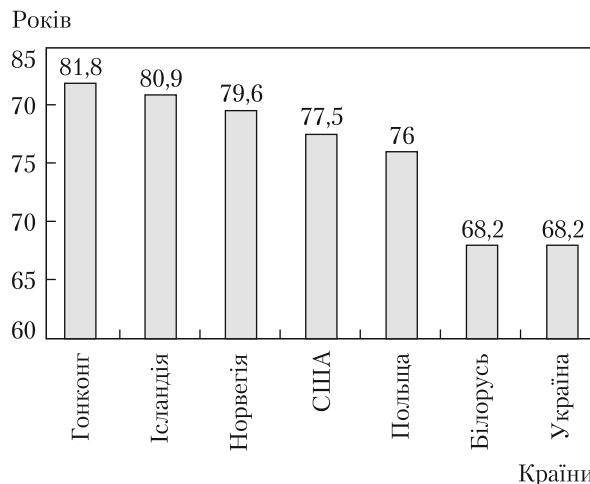

Рис. 1. Очікувана тривалість життя при народженні, 2010 р.

цього є передусім формування потреби кожної людини в дотриманні здорового способу життя, підвищенні ефективності медичних послуг, використанні передових досягнень медичної науки. Це, безперечно, потребує модернізації нинішньої системи охорони здоров'я, забезпечення доступності лікарської допомоги всім верствам населення; створення сучасної інфраструктури на ринку медичних послуг, активізації інноваційних процесів у галузі. Нині основними проблемами, що перешкоджають впровадженню інновацій у систему охорони здоров'я, є недосконалість нормативно-правової бази, що регулює процес упровадження медичних технологій у практику системи охорони здоров'я; незавершеність системи формування єдиного інформаційного забезпечення; слабка матеріальна зацікавленість медичних працівників у освоєнні нових технологій тощо.

Усе це негативно впливає на рівень медичного обслуговування, стан здоров'я людей, інтегральним показником якого є очікувана тривалість життя. В Україні цей показник один з найнижчих у світі (рис. 1).

За тривалістю життя Україна відстає від країн ЄС на 10–15 років. Як стверджують фахівці, тривалість життя на 50–70% залежить від способу життя (від спадковості — на 10–20%, від стану довілля — на стільки

ж, від рівня розвитку системи охорони здоров'я — на 8–12%), тож можна сказати, що активне дозвілля є важливою соціальною проблемою, успішне вирішення якої залежить від кожної людини. Адже, за даними геронтологів, ранню смертність можна знизити фізичною активністю⁴ на 37%, відмовою від паління — на 35%, здоровим харчуванням — на 23%, відмовою від споживання алкоголю — на 22%.

Тому основним завданням сталого розвитку є забезпечення турботливого ставлення до людини, її права на здорове і плідне життя у гармонії з природою. До речі, саме такий підхід закладено у Національну доктрину розвитку освіти, де пріоритетними завданнями освітньої галузі визнано виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших шляхом створення економічно сприятливого середовища й виховання екологічної культури [5].

Це надзвичайно важливо ще й тому, що здоров'я, як відомо, формується у дитячому віці. Тому покращенню здоров'я нації має сприяти впровадження в усіх навчальних закладах здоров'язберігаючих навчально-виховних технологій. Тобто вже на рівні дошкільного закладу має бути забезпечено пріоритет здоров'я, кваліфіковану професійну турботу про здоров'я молодого покоління. Як обов'язкова умова освітнього процесу ця технологія має бути впроваджена і в інших ланках освіти. А це можливо лише за умови, коли педагоги й батьки узгоджено вирішують завдання зі збереження здоров'я дітей. В. Сухомлинський зазначав, що турбота про здоров'я — найважливіша праця вихователя. Адже від бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність набутих знань, віра у власні сили.

⁴ Довгожителами, як правило, є люди, чия професія пов'язана з рухом. Так, І. Моїсєєв — відомий балетмейстер, хореограф, прожив 101 рік і танцював до глибокої старості, грузинський танцівник Л. Шарія прожив 112 років, балерина О. Лепешинська — 92 роки, М. Кшесинська — 99 років.

Поліпшенню стану здоров'я нації має сприяти розпочате в Україні реформування медичної сфери, яке має відбуватися в кілька етапів:

- перший етап передбачає необхідність оптимізації первинної ланки;
- другий і третій етапи пов'язані з наданням спеціалізованої допомоги. У ході реформування системи охорони здоров'я передбачається утворення госпітальних округів, кожний з яких має охоплювати зону обслуговування, де мешкає 150–200 тис. осіб.

Успішне реформування сфери охорони здоров'я неможливо забезпечити без підвищення якості підготовки медичних кадрів, посилення її фінансової та матеріально-технічної складової, використовуючи для цього різні можливості, в тому числі й позабюджетні ресурси. В Європі великі медичні центри створюються і функціонують на благодійні внески меценатів. Такі можливості слід активніше використовувати й у нас. Адже макроекономічні показники в Україні ще не дають підстави сподіватися на істотне збільшення бюджетного фінансування галузі (табл. 1).

Як видно з даних табл. 1, капітальні інвестиції в 2010 р. знизились. Унаслідок цього дуже повільно відбувається технологічна модернізація, зокрема експортного й імпортозамінного сегментів української економіки.

Зі зниженням макроекономічних показників погіршується і добробут населення. Наслідком цього є ситуація, коли його купівельна спроможність значно відстає від наявної товарної пропозиції.

На масштаби і темпи модернізації соціогуманітарної сфери істотний вплив має освіта, що є основою сталого соціально-економічного розвитку будь-якої країни. Стратегічною метою розвитку освіти є створення ефективної системи задоволення потреб особистості, суспільства, держави з урахуванням зміни соціогуманітарної, економічної та демографічної ситуацій. Освіта забезпечує підготовку кадрів нової формації, здатних працювати в інноваційних галузях, і є, по суті, системою виробництва, зберігання

і передавання знань. Останній процес (передавання знань) сприяє й соціалізації особистості (засвоєння зразків поведінки, психологічних установок, соціальних норм і цінностей, які дають змогу успішно функціонувати в суспільстві). Особливо велика роль освіти у забезпеченні економічного зростання країни. Підтвердженням цього є досвід Сінгапуру, де за життя одного покоління, в умовах відсутності практично всіх ресурсів, крім людських (навіть питну воду завозять з інших країн), досягнуто величезних успіхів у соціально-економічному розвитку. За показником ВВП на душу населення країна увійшла до «золотого мільярду», до 90% її економічного зростання забезпечує інтелектуальний чинник, основою якого є освітній рівень працівників.

Україна ж має значно нижчий показник ВВП на душу населення, ніж країни не лише Західної, а й Східної Європи (рис. 2).

Роль освіти посилюється в умовах ринкових відносин і глобалізації. Не дивно, що конкуренція на міжнародному ринку освітніх послуг посилюється. У Декларації Всесвітньої конференції «Вища освіта в XXI столітті: підходи і практичні заходи», проведеної ЮНЕСКО, зазначено про необхідність відмовитись від підготовки «вузьких спеціалістів», а також про підвищення якості освітніх послуг, чому має сприяти:

- активізація вищих навчальних закладів щодо збільшення експорту освітніх послуг на основі розроблених цільових програм;
- активне впровадження нових інформаційних технологій, дистанційного навчання, наближення змісту та якості освіти до світових стандартів;

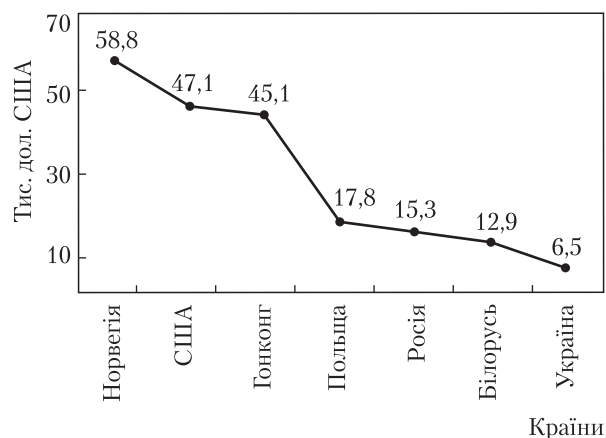

Рис. 2. ВВП на душу населення, 2010 р.

- розширення спектру і видів пропонованих освітніх послуг, особливо на нових пріоритетних спеціальностях, затребуваних економікою і суспільством, посилення інноваційної складової соціально-економічного розвитку, в тому числі через:

- розроблення та вдосконалення нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності, механізм її стимулювання, систему інституціональних перетворень, захист інтелектуальної власності в інноваційній сфері;
- створення системи комплексної підтримки інноваційної діяльності, підвищення конкурентоспроможності й експорту наукової продукції. В процесі активізації інноваційної діяльності необхідною умовою є участь у ньому не лише органів державного управління, а й громадських органів;
- зміцнення інфраструктури інноваційного процесу, в тому числі системи інформаційного забезпечення експертизи, виробничо-технологічної підтримки, системи

Таблиця 1

Динаміка основних макроекономічних показників, % до попереднього року [2]

Показник	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Валовий внутрішній продукт	98,1	105,9	105,2	112,1	107,1	102,3	104,2
Продукція промисловості	99	112	107	112	106	94,8	111,2
Продукція сільського господарства	90	110	101	120	103	117,5	98,5
Інвестиції в основний капітал	106	114	109	128	119	97,4	98

сертифікації, підготовки та перепідготовки кадрів;

- розвиток малого інноваційного підприємства шляхом формування сприятливих умов для освіти й успішного функціонування високотехнологічних організацій, надання їм державної підтримки.

В основу поняття «інноваційна діяльність соціогуманітарної сфери» мають бути покладені такі принципи:

- розвиток інноваційного потенціалу соціогуманітарної сфери, результатом якого є забезпечення в ній позитивних змін;
- прогнозування попиту і стратегії управління структурою розширеного відтворення інноваційного потенціалу соціогуманітарної сфери;
- формування інноваційної корпоративної культури та внутрішньо конкурентного середовища;
- розвиток інфраструктури взаємодії соціогуманітарної сфери з промисловістю, бізнесом;
- диверсифікація джерел фінансування всіх складових сталого розвитку;
- створення адаптивної системи управління сталим соціально-економічним розвитком.

Освіта, як, до речі, і вся соціогуманітарна сфера, виконує інтегральну, синтезувальну функцію в процесі формування парадигми нової економіки. Освіта забезпечує приріст інтелектуального капіталу; сприяє розширенню інноваційних пропозицій на ринку освітніх послуг, підвищенню якості реалізованого освітнього процесу шляхом формування структурного, включаючи інноваційний і споживчий, капіталу на основі людського капіталу, в тому числі працівників освітніх закладів, прищепленню кодифікованого (формалізованого) знання в структурних та освітніх підрозділах за рахунок неформалізованих знань працівників. Побудова адекватної нової реальності можлива за умови глибокого осмислення економічного аспекту природи знань та узагальнення основних рис і законів постіндустріальної концепції економічної трансформації економічної системи, формування економіки знань (цей термін започаткував Ф. Махлуп у 1962 р.). Структура економіки знань включає людський капітал, інформа-

ційні технології, освіту, науку, інтелектуальні послуги. Економіка знань забезпечує лідерство суб'єкта управління і конкурентоспроможність продукції. Виробництво знань слугує основним джерелом розвитку економіки.

Підвищенню ролі освіти у формуванні економіки знань сприяє створення технопарків, які діють при ВНЗ. Технопарк — це свого роду модель інтеграції освіти, науки, бізнесу; це місце, де формується взаємозацікавлене середовище щодо створення інновацій (науковці, винахідники, інноватори, інвестори, виробники). До основних напрямів діяльності технопарків належать: комерціалізація і технологічний трансфер конкурентоспроможного виробництва, матеріалів, технологій у великомасштабне виробництво; самостійне виробництво і реалізація унікального обладнання, дрібносерійного та малотоннажного виробництва інноваційної продукції.

Удосконалення й модернізацію соціогуманітарної сфери загалом та освітньої системи зокрема має бути спрямовано на підвищення привабливості освітніх закладів, на забезпечення конкурентоспроможності випускників навчальних закладів на ринку праці за рахунок формування в них ключових компетенцій у відповідних професійних галузях.

У цьому контексті заслуговує на увагу прийнятий у 2010 р. на засіданні уряду України пакет нормативно-правових документів щодо розвитку професійно-технічної освіти (ПТО), реалізація яких має стимулювати системні зміни у її змісті, управлінні професійною освітою, сприяти модернізації цієї освітньої ланки. Основними пріоритетами розвитку професійно-технічної освіти мають бути: забезпечення її високої якості; модернізація системи управління цією ланкою освіти; поліпшення матеріально-технічної бази й оптимізація мережі закладів ПТО; підвищення престижності робітничих професій тощо.

Такий підхід має сприяти підготовці випускника професійно-технічного навчального закладу одразу до виконання конкретного виду професійної діяльності. А це потребує зміни державних стандартів професійно-технічної освіти, врахування інтересів роботодавців і

Вища і професійна підготовка в Україні та світі, 2010 р. [2]

Показник	Рейтинг	Україна	Росія	Польща	ЄС-15	Найвищі показники (назва країни, бали)
Кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, %	44	94,2	84,3	99,9	107,4	Австралія, 145,6
Кількість учнів у ВНЗ, %	9	76,4	74,7	66,9	62,4	Південна Корея, 94,7
Якість викладання математики і точних наук	41	4,7	4,7	4,9	4,7	Сінгапур, 6,4
Якість шкіл менеджменту	95	3,7	3,7	4,5	5,1	Швейцарія, 6,1
Доступ шкіл до Інтернету	70	3,5	3,7	4,2	5,2	Ісландія, 6,6
Наявність спеціальних дослідницьких і навчальних послуг	74	3,9	4	4,8	5,3	Швейцарія, 6,3
Ступінь підготовки кадрів	110	3,4	3,6	4,1	4,7	Швеція, 5,7
У цілому	46	4,4	н/д	н/д	5,1	Фінляндія, 6

сприяння працевлаштуванню випускників. Нинішній стан навчально-матеріальної бази не дає змоги забезпечувати високий рівень навчального процесу, адже 60% обладнання має термін експлуатації понад 20 років, у критичному стані перебувають окремі будівлі. Поліпшенню ситуації та прискоренню модернізації всієї професійної освіти має сприяти реалізація Концепції Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки, зокрема виділення на її виконання коштів у сумі 4,3 млрд грн.

Останнє особливо важливе нині, оскільки існує ризик і невизначеність у самому ринковому середовищі. Водночас слід зазначити, що ринкова економіка сприяє ефективнішому використанню ресурсів швидкої адаптації виробників до змінюваних технологій виробництва, а також оптимальному використанню науково-технічних досягнень, забезпечує свободу вибору в організації виробництва і націлює виробників на задоволення наявних потреб. А ефективна та якісна робота зумовлює зниження собівартості продукції, підвищення рентабельності виробництва, що дає можливість заохочувати працівників до ефективнішої роботи. В свою чергу, мотивація персоналу може розглядатись як фактор, що впливає на продуктивність праці, підвищення науково-технічного рівня та якості продукції.

Незважаючи на те, що останнім часом в Україні швидкими темпами розвивається вища освіта, наша держава ще не досягла показників високорозвинених країн (табл. 2).

Як видно з даних табл. 2, Україна за багатьма параметрами розвитку вищої і професійної освіти значно відстає від країн ЄС. Тому сьогодні, можливо, як ніколи освіта в Україні має адаптуватися до потреб ринку праці⁵, враховувати найкращий досвід діяльності престижних навчальних закладів, сприяти мобільності викладачів і студентів, використовуючи при цьому кошти державних бюджетів і позабюджетні.

Якщо раніше метою освіти було закріпити певні знання, то сьогодні — навчити учнів, студентів розширювати свої знання, створювати нові, формувати середовище, в якому студент засвоює та синтезує знання, забезпечуючи їх технологічними рішеннями. Серед останніх може бути і франчайзинг, який у

⁵ Державне замовлення підготовки фахівців з вищою освітою на 2011/12 н.р. скорочено: менеджерів — на 45%, економістів — на 44, машинобудівників — на 29, журналістів — на 27, правників — на 21, гуманітаріїв, біологів, хіміків — на 20,5%. Це зумовлено перенасиченістю ринку праці спеціалістами в галузі економіки, юриспруденції, дисбалансом між попитом і пропозицією фахівців з менеджменту тощо. В результаті сьогодні понад 45 тис. юристів і 35 тис. економістів з вищою освітою не можуть знайти роботу.

сфері освіти став актуальним завдяки впровадженню методів дистанційного навчання з використанням сучасних педагогічних, інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Франчайзинг у соціогуманітарній сфері — це спільна діяльність підприємств, організацій, закладів з формування пропозицій щодо виробництва і просування освітніх і відповідних послуг і продуктів на ринок. Послуги мають відповідати ліцензіям закладів на право професійної діяльності. Франшиза — це комплекс виключних прав на реалізацію освітніх послуг під фірмовими, товарними знаками франчайзера за певних умов.

Франчайзинг, за визначенням Асоціації франчайзингу, — це система перманентних відносин, встановлених між франчайзером і франчайзі, в результаті яких знання, імідж, успіх, методи виробництва і маркетинг пропонуються франчайзі в обмін на взаємне задоволення інтересів [13]. Інакше кажучи, франчайзинг — це така модель бізнесу, за якої потужна компанія (франчайзер) передає юридичній чи фізичній особі (франчайзі) право на продаж продукту або послуг цієї компанії. Франчайзі зобов'язується продавати продукт або послуги в чіткій відповідності з правилами ведення бізнесу, які встановлює франчайзер.

Застосування закладами соціогуманітарної сфери франчайзингу дозволяє створити сучасні моделі з використанням дистанційних технологій, тим самим надаючи всім охочим рівний доступ до якісних послуг. Середній обсяг продажу послуг, скажімо, одного освітнього закладу США, задіяного в освітньому франчайзингу, становить 175 тис. дол., а серед підприємств, що діють у межах системи франчайзингу, частка всіх освітніх закладів — 3,5%.

Стратегія розвитку соціогуманітарної сфери спрямована передусім на підвищення якості обслуговування. У сфері освіти цьому має сприяти реалізація Болонської системи. Європейська асоціація університетів, наприклад, вважає, що реалізація цієї системи після 2010 р. має полягати у:

- зміцненні зв'язків між освітою і дослідницькою роботою (при цьому зростає роль мобільності викладачів, науковців, особливо молодих);

- забезпеченні доступу до освіти все більшої кількості людей (йдеться про освіту впродовж усього життя, коли люди різних вікових груп можуть навчатися з метою підвищення кваліфікації або освоєння нової професії з подальшою соціалізацією);

- впровадженні нового формату державних зобов'язань у сфері вищої освіти (відповідальність за якісну освіту й адекватне стабільне фінансування);

- готовності до глобальних змін, що починаються з масової мобільності студентів, магістрантів, докторантів у межах ЄС.

У цьому контексті важливо забезпечити навчальні заклади не просто висококваліфікованими викладачами, а такими, які б розуміли, що нині головна роль викладача полягає не у передаванні інформації, а в закріпленні механізмів її цільового пошуку, здатності трансформувати навчальну інформацію у вирішення практичних завдань, умінні працювати в команді, презентувати результати своєї діяльності. Викладачі мають при цьому враховувати сильні і слабкі сторони розвитку освіти в сучасних умовах, можливості й ризики. До сильних сторін, скажімо, можна віднести наявність ВНЗ, в яких здійснюється підготовка кадрів на високому рівні. Це НТУУ «Київський політехнічний інститут», НТУ «Харківський політехнічний інститут», НУ «Львівська політехніка», КНУ імені Тараса Шевченка, ЛНУ імені Івана Франка, ДНУ імені Олеса Гончара, НАУ, НПУ ім. М.П. Драгоманова, НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», НУ «Одеська юридична академія». Саме ці ВНЗ отримали найбільші державні замовлення на підготовку кадрів у 2011/12 н.р. До сильних сторін слід зарахувати також наявність бюджетних місць, широкої мережі регіональних вишів, здійснювану модернізацію освіти.

Серед слабких сторін: недостатнє фінансування, що не дає змоги повсюдно використовувати у вищих навчальних закладах

нові технології навчання, зокрема інтерактивні дошки, освітні інформаційні ресурси, отримані через Інтернет, комп'ютерні й комунікаційні технології, що не може сприяти модернізації освіти та підвищенню її якості; відсутність можливості здобувати практичну підготовку під час навчання; слабку матеріально-технічну базу навчальних закладів. Загрозами для розвитку вищої освіти виступають слабка підготовка студентів, високий рівень комерціалізації вищів, зниження престижу фахівця. Нині здобуття вищої освіти не гарантує працевлаштування і стабільної достойної зарплатні.

Водночас спостерігається зацікавленість і викладачів, і батьків, і студентів, і роботодавців у необхідності підвищення якості підготовки кадрів. Цьому покликана сприяти інтеграція системи вищої освіти і науки, що дасть можливість реалізувати пріоритетні програми національного розвитку, в тому числі нанотехнології. Такий підхід сприятиме підвищенню якості підготовки кадрів, престижності ВНЗ. (Нині найкращі університети світу⁶: Гарвардський (США)⁷, Кембриджський та Оксфордський (Велика Британія)⁸, Массачусетський технологічний інститут (США), 59 випускників якого є лауреатами Нобелівської премії, Пекінський,

⁶ Державне замовлення підготовки фахівців з вищою освітою на 2011/12 н.р. скорочено: менеджерів — на 45%, економістів — на 44, машинобудівників — на 29, журналістів — на 27, правників — на 21, гуманітаріїв, біологів, хіміків — на 20,5%. Це зумовлено перенасиченістю ринку праці спеціалістами в галузі економіки, юриспруденції, дисбалансом між попитом і пропозицією фахівців з менеджменту тощо. В результаті сьогодні понад 45 тис. юристів і 35 тис. економістів з вищою освітою не можуть знайти роботу.

⁷ Як свідчать міжнародні рейтинги, ВНЗ США продовжують займати провідні позиції у сфері вищої освіти: до першої десятки ввійшли 7 американських вищих навчальних закладів, а серед 200 найкращих ВНЗ світу їх 75.

⁸ Серед 200 найкращих університетів світу — 32 з Великої Британії. Українських навчальних закладів у числі 200 найкращих за версією Times Higher Education немає.

який у світовому рейтингу посідає 14 місце, Празька вища школа — 18 місце.)

Серед критеріїв оцінювання вітчизняних ВНЗ — проект «Топ-2000 Україна». При цьому до числа показників належать:

- якість науково-педагогічного потенціалу (кількість штатних співробітників, обраних академіками, членами-кореспондентами НАН України, галузевих академії);
- кількість докторів і кандидатів наук, професорів, доцентів серед штатних співробітників;
- кількість штатних співробітників, нагороджених державними преміями;
- кількість патентів і винаходів, які мають працівники ВНЗ;
- якість навчання (кількість студентів — переможців і призерів міжнародних і всеукраїнських олімпіад);
- співвідношення кількості магістрів до кількості спеціалістів і бакалаврів;
- рівень розвитку навчальної та наукової бази;
- міжнародне визнання (кількість іноземних студентів);
- членство ВНЗ у міжнародних асоціаціях тощо [6].

Діагностика якості освіти загалом передбачає:

- визначення рівня конкурентоспроможності об'єкта/суб'єкта стимулювання здорової конкуренції;
- виявлення проблем функціонування та вдосконалення;
- отримання якісної та об'єктивної інформації, необхідної абітурієнту й роботодавцю.

Нині чи не найгостріша проблема підготовки висококваліфікованих кадрів, здатних адаптуватись до інноваційного соціально-економічного розвитку. Це означає, що зв'язок між підвищенням ефективності у сфері інноваційної економіки і підготовкою кадрів стає все тіснішим. А тому освіта має бути доступнішою, мають бути забезпечені рівні можливості здобуття вищої освіти для жителів міст і сіл.

У перспективі для забезпечення сталого розвитку значну увагу слід приділяти питан-

ням екологічної освіти в усіх ланках цієї сфери, починаючи від системи дошкільної освіти і закінчуючи післявишівською.

У реалізації стратегії сталого розвитку важлива роль належить державному регулюванню, спрямованому на створення ефективної інноваційної технології, подальше зростання економіки і забезпечення сприятливих умов для господарської діяльності й досягнення якісно нового технологічного укладу в усіх галузях економіки з використанням новітніх досягнень науки, формування сприятливого інвестиційного клімату в сфері науки та інноваційної діяльності, зміцнення якісно нових відносин між державою, громадянами і суспільством. Держава при цьому має виступати інтегратором соціально-економічних процесів.

Таким чином, стратегічні напрями розвитку соціогуманітарної сфери в цілому, її окремих галузей мають стати головним чинником формування сталого розвитку в країні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна служба статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Звіт про конкурентоспроможність України 2010. На зустріч економічному зростанню та процвітання / Фонд «Ефективне управління» // www.fed.org.ua.
3. *Миркин Б.М., Наумова Л.Г.* Устойчивое развитие: вводный курс. Учеб. пособие. — М.: Университетская книга, 2006. — 312 с.
4. *Мировая энергетика и переход к устойчивому развитию / Л.С. Беляев, О.В. Марченко, С.П. Филиппов и др.* — Новосибирск: Наука. Сибирская издательская фирма РАН, 2000. — 269 с.
5. Про національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України № 347/2002 від 17.04.02 // <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average/>.
6. *Садлак Я.* Університетські рейтинги і нові запити суспільства // Дзеркало тижня. — 2010. — № 22. — 12 червня.
7. Стан здоров'я потерпілого населення України через 20 років після Чорнобильської катастрофи. Статистично-аналітичний довідник у двох частинах / За ред. Ю.О. Гайдаєва. Центр мед. статистики МОЗ України. — К.: НДВП «Техмедкол», 2007. — Ч. 1. — 177 с.
8. Устойчивое развитие в региональном контексте: проблемы и перспективы. — Брест: БрГУ им. А.С. Пушкина, 2008. — 143 с.
9. Устойчивое развитие: теория, методология, практика. Учебник / Л.Г. Мельник, В.М. Тарасевич, Е.А. Завгородняя; под науч. ред. Л.Г. Мельника. Сумск. гос. ун-т МОН Украины. — Сумы: Универс. книга, 2009. — 1216 с.
10. *Ходжабекова К.Л.* Участие МАГАТЭ в решении вопросов охраны окружающей среды // Вестн. Московского универ. МВД России. — 2008. — № 6. — С. 174–177.
11. *Шимова О.С.* Устойчивое развитие. — Минск: БГЭУ, 2010. — 430 с.
12. Environmental performance index 2010 // <http://epi.yale.edu/countries>.
13. Ассоциация франчайзинга // <http://www.franchising.org.ua>.
14. Natural catastrophes and man-made disasters in 2009 / Swiss Reinsurance Company Ltd., Switzerland, Zurich // <http://www.swissre.com/Sigma>.

В.И. Куценко

Государственное учреждение
«Институт экономики природопользования
и устойчивого развития НАН Украины»
бульв. Тараса Шевченко, 60, Киев, 01032, Украина

СТРАТЕГИЯ СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ
СКВОЗЬ ПРИЗМУ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ

Раскрыты сущность и составляющие устойчивого развития. Особое внимание сосредоточено на необходимости преодоления негативных социально-экономических показателей. При этом главное внимание уделено социальной составляющей устойчивого развития, обоснованы пути совершенствования социогуманитарной сферы.

Ключевые слова: экономика знаний, франчайзинг, технопарки, профессионально-техническое образование.

V.I. Kutsenko

Public Institution «Institute of Environmental
Economics and Sustainable Development
National Academy of Sciences of Ukraine»
60 Tarasa Shevchenka Blvd., Kyiv, 01032, Ukraine

STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN
THE LIGHT OF SOCIO-HUMANITARIAN SPHERE

The essence of sustainable development, its components are clarified. Specific attention is focused on the necessity to overcome negative social and economy indicators. Main attention is paid to the social component of sustainable development. The ways of socio-humanitarian sphere optimizing are shown.

Keywords: knowledge economy, franchising, science and technology parks, vocational education and training.

Стаття надійшла 09.11.2011 р.